

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
UURALI KEELTE ÕPPETOOL

Nikolai Kuznetsov
KOMI KEELE KOHAKÄÄNDED
Bakalaureusetöö
Juhendaja professor Ago Künnap

TARTU 2000

SISUKORD

Saateks	4
1. Sissejuhatus	5
2. Komi keele kohakäänete uurimislugu	11
2.1. Kohakäänded esimestes grammatikates.....	11
2.2. Kohakäänded keeleajaloo aspektist.....	12
2.3. Üksikute käänete ja käänderühmade uurimine.....	15
3. Komi keele kohakäänded	17
3.1. Illatiiv.....	17
3.1.1. Funktsioonid.....	17
3.1.2. Teke.....	19
3.2. Inessiiv.....	19
3.2.1. Funktsioonid.....	19
3.2.2. Teke.....	21
3.3. Elatiiv.....	21
3.3.1. Funktsioonid.....	21
3.3.2. Teke.....	23
3.4. Aproksimatiiv.....	24
3.4.1. Funktsioonid.....	24
3.4.2. Teke.....	25
3.5. Egressiiv.....	26
3.5.1. Funktsioonid.....	26
3.5.2. Teke.....	27
3.6. Prolatiiv.....	29
3.6.1. Funktsioonid.....	29
3.6.2. Teke.....	29
3.7. Terminatiiv.....	30
3.7.1. Funktsioonid.....	30
3.7.2. Teke.....	31

3.8. Kohakäänete kombinatsioonid.....	31
4. Possessiivne käänamine.....	34
5. Kokkuvõte.....	38
Lühendid.....	40
Kirjandus.....	41
Местные падежи в коми языке. Резюме.....	45

SAATEKS

Käesoleva töö uurimisobjektiks on sūrja-komi (edaspidi komi) keele kohakäänded. Töö eesmärk on anda komi keele kohakäänete süsteemne kirjeldus. Ülesannete hulka kuuluvad kohakäänete tähenduste määramine, nende omavaheliste semantiliste ja geneetiliste suhete märkimine ja käändelõppude väljakujunemise kirjeldamine.

Töös on vaatluse all komi kirjakeele kohakäänded. Murdeline materjal on esitatud võrdlemiseks ja mõnede momentide kirjeldus on kaasatud vaid sel juhul, kui nad oluliselt erinevad kirjakeelsetest.

Näited pärinevad osaliselt erinevatest lingvistilistest töödest, kuid põhiliselt toetub töö kirjutaja oma keelelisele kompetentsusele.

Töö koosneb sissejuhatusest, lühikesest ülevaatest senisest komi keele kohakäänete uurimisloost, kohakäänete kirjeldusest ja kokkuvõttest. Samuti sisaldab töö lühendite ja kirjanduse loetelu ning venekeelse resüme. Ühtekokku on töö maht 45 lehekülge.

1. SISSEJUHATUS

Komi keele ja mõningate sugulaskeelte üheks iseloomustavaks jooneks on käänete rohkus. Komi kirjakeele käändeparadigmas on traditsiooni kohaselt 16 produktiivset käänat, mõnedes murretes ja permi-komi kirjakeeles 17 ning lähisugulaskeeles udmurdi keeles 15. Permi-komi keele üksikutes murretes on kuni 28 käändevormi (Batalova 1982: 99-100). Ungari keeles pole samuti kindlat käänete arvu. Enamik teadlastest arvab, et ungari keeles on 17 käänat (Bencédy jt 1968: 200). Ka läänemeresoome keeled on kääneterikkad: eesti ja soome keeles on 14 käänat. Teistes soome-ugri keeltes on käänendeid vähem: mari keeles 13, mokša keeles 11, erza keeles 10, lapi keeles 8-9, mansi keeles 6 ja handi keeles 3-8 (eri murretes eri arv) (Hakulinen 1961: 90; Alvre 1987: 55). Erinevalt soome-ugri keeltest saavad indo-euroopa keeled hakkama märksa väiksema käänete arvuga: prantsuse keeles on neid vaid üks, inglise ja rootsi keeles 2, saksa keeles 4, vene keeles 6, leedu ja poola keeles 7 (Hakulinen 1961: 90). See-eest indo-euroopa keeltes on tendents käändelõppude asendamisele prepositsioonidega (Alvre 1987: 55). Käänete väiksem arv tänapäeva indo-euroopa keeltes võrreldes oletatava indo-euroopa algkeele käänete arvuga (7 käänat) osutab sellele, et nendes keeltes on olnud tendents käänete arvu vähenemise poole. Soome-ugri keeltes on olnud vastupidi. Paljudele soome-ugri keeltele on omane käänete lisandumine (Hakulinen 1961: 90), mis lükkab ümber väite, nagu areneksid kõik keeled suurema analüütilisusega ülesehituse suunas. Samas võib märkida ka vastupidist tendentsi soome-ugri keeltes, nt. liivi keeles tarvitatakse väliskohakäändeid harva, essiiv puudub enamikus eesti murretes ja vepsa keeles on see käänat vormiliselt ühte langenud genitiiviga (Laanest 1975: 99, 105, 107).

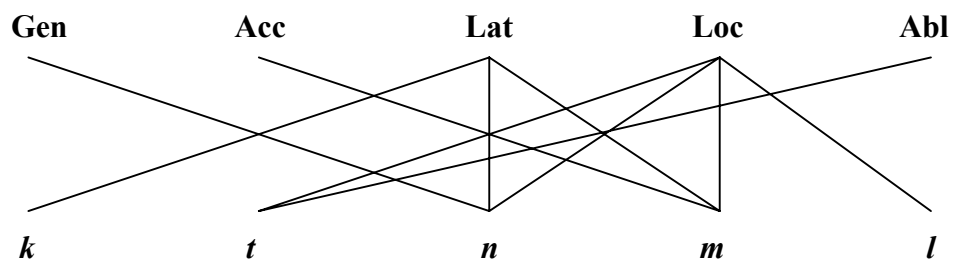
Traditsiooniliselt rekonstrueeritakse soome-ugri algkeele käändesüsteemi kuus käänat (Alvre 1987: 54):

Nominatiiv	∅
Genitiiv-instrumentaal	*-n
Akusatiiv	*-m

Latiiv	<i>*-k, *-n (*-j)</i>
Lokatiiv	<i>*-na, *-nä (*-t, *-tt)</i>
Ablatiiv (separatiiv)	<i>*-ta, *-tä</i>

See, et tänapäeva soome-ugri keeltes erinevate käänete sufiksud sisaldavad sageli ühesuguseid komponente, on seletatav nende osiste (nn. primaarsete konsonantide) mitmetähenduslikkusega. Selle polüseemia põhjuseks on asjaolu, et kasutuses olevaid morfeeme oli/on vähem kui väljendatavaid funktsioone (Pusztay 1987: 76). Uurali algkeelde rekonstrueeritud käändelõppe ja nende funktsioone on näha järgmisel skeemil, kust paistabki, et erinevad käändevormid võisid näidata ühte ja sama suhet (Pusztay 1987: 75):

Skeem 1. Uurali algkeelde rekonstrueeritud käändelõpped ja nende funktsioonid

Ülalmainitud oletatavatest soome-ugri algkeele käändelõppudest ei leidu alati jälgi tänapäeva soome-ugri keeltes. Nii ei esine B. Serebrennikovi (1963: 77) järgi permi keeltes **k*-latiivi. Traditsiooniliselt seletatakse teatud keelilise nähtuse puudumist konkreetsest keelest selle kadumisega. Uuem teooria, mis põhineb keelte kontaktidele, annab sellele teistsuguse seletuse. Selline keelekäsitlus räägib väga erinevatest keeltest koosnevast algkeelest. Selle kohaselt on keeled segatud päritolu. A. Künnapi (1996: 510) järgi on iga uurali keelgi keelte segu. Ja sel juhul ei ole alati põhjust arvata, et tegemist on sugulaskeelte varasemate ühisjoonte kadumisega, vaid sageli sellega, et vastav ühisjoon ei ole kõigisse keeltesse jõudnudki.

Mõned komi arhailised käändelõpped peegelduvad adverbides ja postpositsioonides:

se-n 'seal'

*kymy-n*¹ ‘näoli’

Vanu formante sisaldavad tänapäeva käändelõpud, mis koosnevad mitmest komponendist, nt. komi egressiiv *-s'an* (< elatiiv *-s'* + latiiv *-n'*). Algselt kohasuhteid osutavaid formante on ka grammatiliste käänete lõppudes, nt. komi genitiiv *-lõn* (*l* + lokatiiv *-n*) (Osnovõ 1976: 149).

Erinevad käänded on tekkinud eri aegadel. Aegamööda teiste keelte ja keelesiseste protsesside mõjul muudavad nad oma algset kuju või kaovad, kuid reeglina ei kao nad jäljetult. A. Judakin (1997) teeb katse seletada soome-ugri (ning ka obi-ugri ja jukagiiri) käändeparadigma kirju pildi tekkimise põhjusi. Ta räägib käänete süsteemide (mitte üksikute käänete) vahetusest, nt. asendab tema meelest **n*-lokatiivi süsteemi **t*-lokatiivi süsteem, mille omakorda “tõrjub välja” **s*-lokatiivi süsteem ja lõpuks tekib veel **l*-lokatiivi süsteem. Käändesüsteemi muutust põhjendab ta ühe või teise käände semantika “tuhmumisega” (1997: 3-4). Uurides kaukaasia keeli ja nimelt adjektiivide teket nendes keeltes näeb Judakin, et omadussõnade juured ulatuvad just kohakääneteni (1997: 11). Kogu protsessi kirjeldab ta järgmiselt. Kohakääne (lokatiiv) paneb aluse abstraktse tähendusega käänetele – genitiivile ja instrumentaalile; genitiiv võtab osa omadussõna moodustamisest. Lokatiivi alusel tekib ‘kuskil olev/asuv’-tähendusega omadussõna ja vahetult: kohakäändelõpuga varustatud nimisõnale liitub vastav desemantiseerunud atribuudilõpp. Nii tekib homonüümia: üks ja sama formant on mitme käände päralt ja lisaks veel omadussõna lõpp. Homonüümia vältimiseks tuleb käändesüsteemi veel üks kohakääne, mille areng läheb sama teed pidi, s.t alguses on ablatiivi, siis genitiivi tähendusega ja juba genitiiv moodustab omakorda uue täiendikategooria. Sellist käändesüsteemi transformatsiooni nimetab Judakin keeleliste protsesside tsüklilisuseks. (Judakin 1997: 12)

Lähme nüüd korraks tagasi rekonstrueerimist ja ka tänapäeva keelte käänete päritolu puudutava küsimuse juurde. Ei saa mainimata jätta sellist traditsioonilisele vasturääkivat arvamust, et ei ole tõendust oletusele, nagu väljendataks varasemal etapil uurali keeltes käänetele vastavaid süntaktilisi suhteid postpositsioonidega, kusjuures hiljem muutusid need postpositsioonid aglutinatsiooni teel käändelõppudeks. Nimelt ütleb V. Tauli

---

¹ *y* = *ы* (komi kirjaipilt), *õ* = *ö* (B. Collideri transkriptsioonis esitatud variandid).

(1966: 12-13), et selle oletuse tõenäosust vähendavad, kuid ei välista, järgmised faktid: ”(1) the PPs of the U languages are mostly provided with the same primary and secondary case suffixes as occur in the declension of the noun, indicating that the PPs in general are not older than the morphemes which at present occur as case suffixes:² (2) the great majority of the U case suffixes have not originated from PPs by way of agglutination, but by adaptation and secretion.” Ta väidab, et me ei saa lähtuda mõne hüpoteetilise algkeele viis, kuus või seitse käänat sisaldavast käändesüsteemist, vaid ainult elavate keelte kindlalt dokumenteeritud käänetest (1966: 13).

Nüüd asume komi keele kohakäänete juurde ja alustamiseks toon ma esile käändetabeli, et oleks selgem, millega on tegemist:

Tabel 1. **Komi keele kohakäänded**

<i>kääne</i>	<i>lõpud</i>		<i>põhitähendus</i>	<i>näide (kirjakeel)</i>
	<i>kirjakeeles</i>	<i>murdeti</i>		
Ill	-õ	-e/a/o/ø/θ	millegi sisse	võr-õ
In	-yn	-(i/a/o/u/θ)n	millegi sees	võr-yn
El	-ys'	-(i/a/o/u)s'	millegi seest	võr-ys'
Apr	-lan'	-len' -l'an'	millegi suunas / poole	võr-lan'
Egr	-s'an'	-s'en' -(i/y)s'ed'z' -ys'õd'z'	millegi suunast / poolt	võr-s'an'
Prol ³	-õd -ti	-(e/a)d -θt	millegi kaudu / midagi pidi	võr-õd võr-ti
Term	-õd'z'	-(e/a/o/θ)d'z'	milleni	võr-õd'z'

(Baker 1985: 66, 111; Hausenberg 1998: 312).

² Siin viidab Tauli Ravilale (Virittäjä 1953: 45).

³ Mõned uurijad (nt. Alvre 1987: 63) peavad kahe lõpuga liikumist millegi kaudu või midagi pidi väljendavat Prol-i kaheks erinevaks käändeks: Pros ja Transit. Kuna aga kasutamine on praktiliselt ühesugune, esitan ma Prol-i ühe käändena.

Nagu paistab tabelist, erineb enamik murdelistest variantidest kirjakeele käändelõppudest vaid foneetiliselt. Kuid nt. Egr-l on murdeti oluliselt erinev kuju. Sellest tuleb juttu pikemalt siis, kui võtame vaatluse alla üksikud käänded.

Nimisõnade käändelõpud ainsuses ja mitmuses on samad. Mitmuse tunnus *-jas* (erandjuhtudel *-jan*) eelneb käändelõpule.

Komi kohakäänded on spetsialiseerunud sisekohasuhteid osutavaiks. Sellist sisekohakäänetele paralleelset väliskohasuhteid näitavatest käänetest koosnevat rühma nagu nt. eesti keele All, Ad ja Abl komi keeles ei ole. Tänapäeva komi keele All, Ad ja Abl väljendavad possessiivsust, aga kohta ei märgi nad praktiliselt üldse. Väliskohafunktsioone võib komi keeles väljendada sisekohakäänetega, kuid sel juhul peab nimisõna märkima objekti, millel ei ole sisemust (Nekrassova 1989: 5-6):

džodž-õ 'põrandale'

labič-yn 'pingil'

Tavaliselt väljendatakse millegi pinnal toimuvat tegevust analüütilisel teel e. tagasõnade abil. Tagasõnad esinevad kohakäänete vormides:

pyzan vyl-yn 'laua peal'

Tagasõnad on nimisõnalist päritolu ja võivad esineda possessiivsufiksiga, mitmuse ja komparatiivi tunnusega (Majtinskaja 1982: 70-73).

Kohakäänete kohafunktsiooni on võimalik edasi anda ka tagasõnade abil:

Ill	<i>võr pytškõ = võr-õ</i>	'metsa'
In	<i>võr pytškyn = võr-yn</i>	'metsas'
El	<i>võr pytškys' = võr-ys'</i>	'metsast'
Apr	<i>võr dorlan' = võr-lan'</i>	'metsa poole'
Egr	<i>võr dors'an' = võr-s'an'</i>	'metsa poolt'
Prol	<i>võr kuz'a = võr-ti, võr-õd</i>	'mööda metsa'
Term	<i>võr dorõd'z' = võr-õd'z'</i>	'metsani'

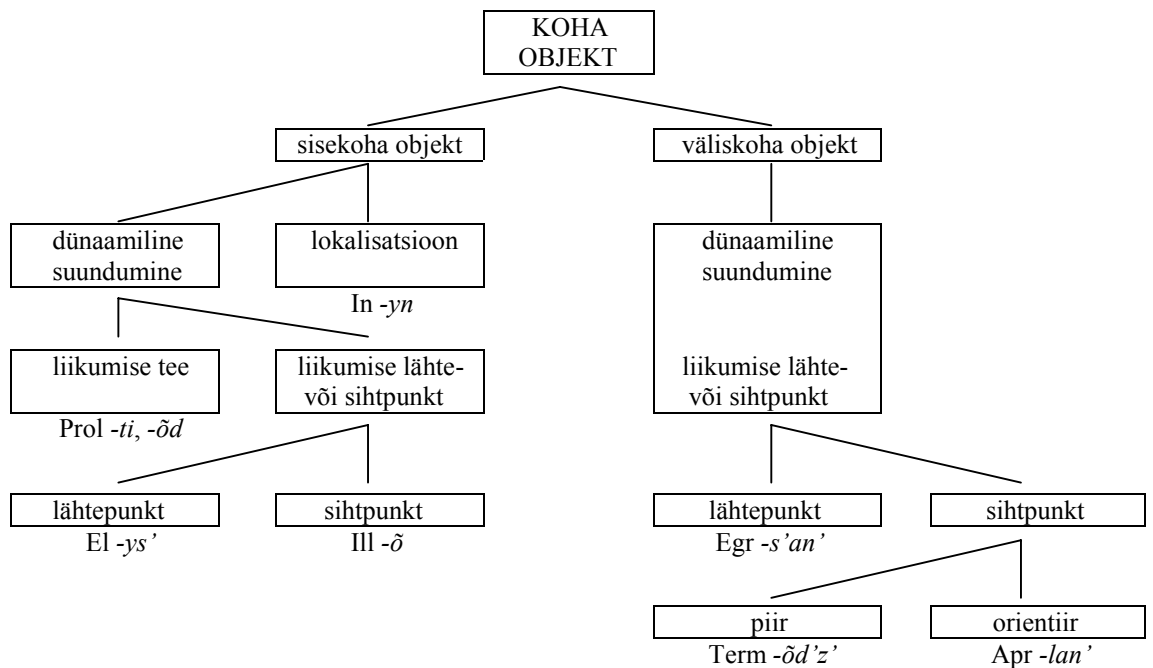
Kohakäänded moodustavad omavahel opositsioone. Igal käändel on teatud omadused ja tunnused, mis iseloomustavad käänet ja mis on lokaalsete vastanduste e. opositsioonide aluseks. Kohakäänete semantilistest struktuuridest lähtudes võib ära märkida järgmised diferentseerimistunnused:

- 1) sisekohasuhe / väliskohasuhe;
- 2) dünaamiline suundumine / staatiline lokaliseatsioon;
- 3) kontakti olemasolu / puudumine;
- 4) positiivne dünaamiline suundumine / dünaamiline taandsuundumine.

Kolmandat tunnust (kontakti olemasolu / puudumine) saab rakendada vaid mõnede välissuhet osutavate kohakäänete puhul, millel kontakt võib olla ja võib mitte olla. Jäävad välja sisekohakäänded ja mõningad väliskohakäänded, kuna need oma funktsiooni poolestki juba sisaldavad kontakti objektiga. Neljas tunnus ei kehti In-i puhul, sest In ei tähenda liikumist.

Komi keele kohakäänded moodustavad opositsioonidel põhineva hierarhilise süsteemi, mida võib kujutada järgmiselt (Nekrassova 1989: 9-10):

Skeem 2. Komi keele kohakäänete funktsionaalne mudel

2. KOMI KEELE KOHAKÄÄNETE UURIMISLUGU

Enne kui asume üksikute käänete vaatluse juurde, oleks huvitav heita pilk varasematesse grammatikatesse. Järgnevalt esitan ülevaate senisest kohakäänete käsitlest komi keeles.

2.1. KOMI KOHAKÄÄNDED ESIMESTES GRAMMATIKATES

Juba esimeses komi keele grammatikas, mille koostas A. Flerov (1813), räägitakse käänetest. Ent autor ainult määrab käändeid. Analoogiliselt vene keele käändesüsteemiga eristab Flerov komi keeles 6 käänet. Ja polegi ime, et uurijad ei pea tema grammatikat heaks. Komi kirjanduse alusepanija I. Kuratov (1939: 121) ütleb oma hinnangus esimesele komi grammatikale, et “autor lihtsalt kirjutas Lomonosovi vene keele grammatikast mõned reeglid üles, tõlkis näiteid sürja keelde, andis koopia teise pealkirja – ja sürja keele grammatika oligi valmis!”⁴.

19. sajandil ilmub terve rida grammatikaid. Nendes on käänamisele pööratud suurt tähelepanu. Kõigepealt püütakse kindlaks määrata käänete tegelikku arvu. A. J. Sjögreni paradigmas (1830) puuduvad meid huvitavatest käänetest Apr *-lan'* ja Term *-õd'z'*. Tal oli kokku 13 käänet.

M. A. Castréni töös on esitatud juba kõik kohakäänded (1844: 23-26), kuigi oma grammatikas räägib ta ainult käänete põhitähendustest. Täielikuma kirjelduse võib leida P. Savvaitovi grammatikast (1850), aga ka N. Rogovi tööst, kus ta toob esile 20 käänet ja 11 neist on kohasuhteid osutavad (1860: 15-24, 108-110, 112-117). Rogovi grammatika paistab silma selle poolest, et ta peale käänete tähenduste räägib ka käändelõppude derivatsioonifunktsioonidest. Siin leidub ka käänamistabeleid.

Kuratov on oma lingvistilistes töödes selle poolt, et komi keeles käändeid ja käändelõppusid kui niisuguseid ei ole. Ta arvab, et on “abisõnu”, mida peetakse

---

⁴ Siin ja edaspidi on tõlked töö kirjutajalt.

käändelõppudeks. Kuratov räägib 15 “abisõnast”. Sellele vaatamata esitab ta päris täpselt käänamisskeemi.

F. J. Wiedemann käsitleb oma grammatikas peale sūrja-komi keele materjali ka permi-komi ja udmurdi keele oma.

Olgu mainitud siin ka see, et 19. sajandil tegeldi komi keele grammatilise terminoloogia loomisega. Sjögren, Castrén ja Wiedemann andsid oma töödes komi käänetele loomulikult ladina nimetused. Aga G. S. Lõtkin töötas peale käänete käsitlemise välja ka emakeelse grammatilise terminoloogia (1889: 5-9, 13-28). Praktiliselt kõik tema poolt loodud oskussõnad on tänapäevalgi kasutusel.

Eelmiste uurijatega võrreldes põhjalikumalt ja detailsemalt käsitleb komi kohakäänete kasutamist ja esinemist D. Bubrih (1949: 45-53). Oma komi keele grammatikas loetleb ta kohakäänete tähendusi ja toob näiteid, kuid enamuses on need näited tõlgitud vene keelest komi keelde, mitte aga võetud elavast keelest. Võib olla sellepärast ei märganud Bubrih omapäraseid konstruktsioone, mida rohkesti leidub ilukirjanduses, rahvaluules ja igapäevases kõnes.

2.2. KOMI KOHAKÄÄNDED KEELEAJALOO ASPEKTIST

Nagu selgus lühikesest ülevaatest, on esimese komi keele grammatika ilmumise ajast alates tehtud ära suur töö käänete uurimise alal. On kindlaks määratud kõik käänded ja nende põhitähendused.

Järgnevalt tuleb juttu nendest töödest, kus võrdlev-ajaloolise meetodi abil selgitatakse kohakäänete sufiksitate päritolu ja nende geneetilist sidet sugulaskeelte käändelõppudega.

Esimesena võib siin mainida V. I. Lõtkini tööd pealkirjaga “Древнепермский язык” (1952). Autor esitab kõrvutava tabeli, kust võib näha, millised käändelõpud on olnud vanapermi kirjakeeles ja murretes. Informatsiooni selleks on Lõtkin saanud kirjamälestistest. Nende vanade lõppudega kõrvuti esitab autor komi kirjakeelte, sūrja-komi keele tänapäeva murrete ja udmurdi kirjakeele käändelõppe (Lõtkin 1952: 102-105).

B. Serebrennikov (1963: 46-84) esitab permi keelte võrdlev-ajaloolise käändesüsteemi rekonstruktsioonid. Kasutades varasemate uurimuste tulemusi ning permi keelelist materjali annab ta komi keele käänete arengu pildi. Esitades hüpoteese, räägib Serebrennikov, kuidas tänapäeva komi keele käändelõpud on kujunenud sellisteks, nagu nad on. Ta püüab näidata, kui kaugele tagasi ulatuvad käändelõppude juured, millised funktsioonid ühel või teisel käändel on kunagi olnud, kas käänded on oletatavast algkeelest pärit või on tekkinud juba iseseisvas komi keeles ja millistest komponentidest koosnevad käändelõpud. Näiteks All-l, Ad-l ja Abl-l on olnud kohta näitav funktsioon, tänapäeva Instr ja In polnud vanasti diferentseeritud, mis räägib Instr-i pärinemisest lokaalsest käändest jne.

Tänapäeva permi keelte käändelõppude koosseisu analüüsi põhjal, aga samuti postpositsioonides ja adverbides säilinud arhailisi käändelõppe arvesse võttes, rekonstrueerib Serebrennikov (1963: 46) permi keelte jaoks ja sellega ka komi keele jaoks järgmise kohakäänete skeemi:

asukohta näitavad käänded

l-superessiiv

n-lokatiiv variantidega: 1) *yn*-inessiiv

2) *õn-*, *en*-adessiiv

3) *an*-inessiiv

t-lokatiiv

i-lokatiiv

latiivid

s'-latiiv

n'-latiiv

a-latiiv

y-(i)-latiiv

e-latiiv

t(a)-ablatiiv

Samuti räägib Serebrennikov vanade tüvede lõppvokaalidest permi keeltes ja avastab käändelõppude vokaalide muutuste seaduspärasusi.

Tööst võib leida ka komi kohakäänete murdelisi variante. Nendest on Serebrennikovi töös eraldi juttu.

P. Alvre (1987: 63-79) näitab käändelõppude arengujoonte käsitluses muude sugulaskeelte hulgas vanade soome-ugri kohakäänete esinemist ja arengukäiku ka komi keeles. Tema tööst on näha, millisel määral on säilinud vanad kohakäändelõpud mitte ainult lähisugulaskeeltes, vaid ka kaugemates sugulaskeeltes. Muidu on pilt peamiselt samasugune kui Serebrennikovi töös. Ja seda võib lühidalt esitada järgmiselt:

komis keeles tuleb uurali algkeelest pärinev **na-*, **nä-*lokatiiv esile In-i vormis: *võr-yn* 'metsas';

teine ja samuti uurali päritoluga **t-*lokatiiv on omandanud Transit-i (Prol-i) tähenduse: *võr-ti* 'metsa kaudu'; esineb ka üksikutes adverbides: *bõr-t'i* 'päras, hiljem';

Alvre ei poolda mõnede uurijate (Y. Wichmann jt.) arvamust, kes tuletavad komi Pros-i (Prol-i) (*tuj-õd* 'teed mööda') vanast **ta-*, **tä-*ablatiivist;

**k-*latiiv tuleb esile mõnedes adverbides: *se-k*, *se-k-i* 'siis', *as-k-i* 'homme' (vrd. *asja* 'hommikune');

**n-*latiiv on säilinud samuti adverbides: *kymyn* 'näoli, silmili' ning liitsufiksi *-lan* koosseisus: *võr-lan* 'metsa poole';

**j-*latiivi järgi leidub partiklites: *sõr-i* 'kaheks', *ul-i* 'madalalt';

**s-*latiivist rääkides ütleb Alvre, et "B. Serebrennikovi arvamus, nagu ulatuks *s-*latiiv ka permi keeltesse, pole leidnud kinnitust. E. Itkonen (Virittäjä, 1966) on osutanud, et komi keele Koola murdes esinev *las-*lõpuline aproksimatiiv (*školalas dore muni* 'ta läks kooli suunas') sisaldab tegelikult 3. isiku possessiivsufiksi."

Alvre on esitanud muuhulgas ka komi keele käänamisparadigma (1987: 82).

Eelmiste töödega sarnane info on esitatud kollektiivses töös "Основы финно-угорского языкознания" (1976: 143-152).

2.3. ÜKSIKUTE KÄÄNETE JA KÄÄNDERÜHMADE UURIMINE

Peale käänete üldise kirjelduse on tegeldud ka üksikute käänete ja käänderühmade uurimisega. Käänete rühmitamise aluseks on kas semantilised tunnused või käändesufiksrite geneetiline seos. Nii on J. Guljajev võtnud oma väitekirja uurimisobjektiks *s'*-elemendiga käänded, mis on kohakäänetest ka *El -ys'* ja *Egr -s'an'* (1961: 1-209). Guljajev seab eesmärgiks üksikasjalikult käsitleda *s'*-käänete tähendusi. Ta vaatleb mitte ainult aktiivselt kasutatavaid konstruktsioone, vaid ka üksikuid ja isegi harukordseid juhtumeid. Töös on juttu ka käändelõppude sõnatuletuslikest funktsioonidest. Guljajev võrdleb komi *s'*-käändeid lähisugulaskeelte samade käänetega, et oleks teada, millised tähendused on käändel olnud vanasti. Samuti vaatleb ta selliseid konstruktsioone, kus käänded on kindlas sõltuvuses erinevatest verbidest, s.o käänete rektsiooni. Autor refereerib ka *s'*-käänete geneesi olemasolevaid hüpoteese, kuigi see on tema töös kõrvaline. Eelkõige räägib Guljajev *El*-st, kuna põhimõtteliselt pärinevad teised *s'*-käänded sellest käändest.

Analoogiline töö on G. Nekrassoval (1987). Tema väitekirjas on vaatluse all *l*-käänded komi keeles. Kohakäänetest on seal käsitletud *Apr -lan'* (1987: 145-147).

Omapärane lähenemine asjale on ühes teises Nekrassova töös (1989), kus ta kirjeldab kohakäänete süsteemikorraldust, s.o iga käände vastastikust seost ja diskreetsust kogu käändekategooria ehituses. Käänete semantilisi struktuure kõrvutades esitab Nekrassova erinevatele opositsioonidele ülesehitatud kohakäänete funktsionaalse mudeli, mis kujutab endast hierarhilist süsteemi.

J. Igušev (1990: 33-40) räägib käändekategooria stilistikast. Isegi käänevormi osaline muutmine märgib teadet stilistiliselt. Varustades kirjelduse näidetega osutab Igušev sellele, et näiteks *Ak* ja *El* võivad esineda stilistiliste sünonüümidena või samal *El-l* võib olla sünonüümne seos *Nom-ga* jne.

Oli juba öeldud, et *Ad*, *Abl* ja *All* pärinevad lokaalsetest käänetest. Eraldi *All*-st räägib Nekrassova (1987) artiklis, milles ta kirjeldab selle käände kunagisi tähendusi ja ühendab neid *All-ga* läänemeresoome keeltes, kus koha väljendamine on *All-i*

primaarne funktsioon. All-i pärimisest kohakäändest räägib käände lokaalse tähenduse säilimine mingil määral mõningates konstruktsioonides ja murretes.

R. Batalova esitab omapärasel tööl (1982) komi keelealal levinud murdeliste nähtuste areaalse kirjelduse. Olemasoleva materjali põhjal kirjeldab Batalova komi kohakäänete lõppe, näitab, millised variandid on käändelõppudel murretes ja murrakutes (1982: 107-114, 117-121). Kasutades ka permi-komi keele ja murrete ning udmurdi keele materjali ütleb autor, milliste sūrja-komi keele murrete käändelõpud vastavad rohkem arhailisele variandile. Batalova kasutab ka geograafilise lingvistika andmeid ja märgib kaartidel alasid ja üksikuid kohti, kus üks või teine käändelõpp on levinud.

Andmeid komi murrete kohakäänetest võib leida ka üksikute murrete monograafiatest (vt. kirjandus).

Samuti annavad üldisema kirjelduse kohakäänetest mõningad õppevahendid (vt. kirjandus).

3. KOMI KEELE KOHAKÄÄNDED

Järgnevates osades vaatleme detailsemalt iga käännet eraldi.

3.1. ILLATIIV

Ill-i lõpp on *-õ*. Koos In-i ja El-ga moodustab Ill KUHU-KUS-KUST-kolmiku. Ill-i diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja positiivne dünaamiline suundumine. Suundumise alusel moodustab Ill opositsioonipaari El-ga.

3.1.1. Funktsioonid

- 1) Ill tähendab liikumist millegi sisse ja see on selle käände põhifunktsioon:

kerka-õ 'majja'

- 2) Ill võib ka esineda väliskohakäände funktsioonis ja tähendada liikumist millegi peale juhul, kui objektil puudub sisemus:

džodž-õ 'põrandale'

- 3) Ill-l on ka ajaline tähendus. Selles funktsioonis kasutatakse Ill-i enam-vähem täpse aja märkimiseks (Bubrih 1949: 49):

tõvšõr 4-õd lun-õ '4. jaanuaril'

loktan vežon-õ 'tuleval nädalal'

Kui on vaja kasutada näitavat või omastavat vormi, tarvitatakse Ill-i asemel InstrP_x3Sg:

lun-nas

vežon-nas

- 4) Ill-i kasutatakse millekski muutumise märkimiseks:

va põrõ ji-õ 'vesi muutub jääks'

- 5) Teatud verbid nõuavad nimisõnu Ill-i vormis. Sel juhul esineb Ill-i lõpuga varustatud nimisõna rektsioonina:

velõdča inžener-õ ‘õpin inseneriks’

eska idõgjas-õ ‘usun inglitesse’

6) Elusolendeid tähistavate nimisõnade kasutamine Ill-i vormis on piiratud. Tavaliselt tähistavad need nimisõnad eriala või ametit. Ametisse võtmise, olemise ja ametist lahkumise või vallandamise väljendamiseks kasutatakse nimisõnu Ill-i, In-i ja El-i vormides. Ametisse astumise puhul tarvitatakse Ill-i:

puktisny dors 'ys'-õ ‘määrati sepaks’

Muudel juhtudel tarvitatakse käände asemel enamasti postpositsionaalkonstruksioone (Osnovõ 1976: 144-145).

7) Sageli liitub Ill-i lõpp *-õ* elusolendeid tähistavatele nimisõnadele, mis on varustatud mitmusetunnusega. Mitmusetunnus *-jas* on sel juhul kollektiivitunnuseks (nagu ungari keele *-ék*):

Petyr-jas ‘Peeter ja ta kaaslased’

Gabov-jas ‘Gabovi pere’

Ill asendab siin postpositsiooni *ordõ* ‘juurde’:

Gabovjas-õ = Gabovjas ordõ ‘Gabovi pere juurde’

8) Tüüpiline on sisekohakäänete kasutamine nimisõnades, mis tähistavad erinevaid kehaosi. Riietumist märkivad verbid nõuavad Ill-i vormis nimisõnu:

kok-õ kõmala sapõg ‘panen saapad jalga’

9) Liikumist ühest kohast teise väljendatakse paarissõnadega, kus esimene osa on El-i ja teine Ill-i vormis:

kerka-ys' kerka-õ ‘majast majja’

uvj-ys' uvj-õ ‘oksalt oksale’

Sellistel sõnaühenditel võib olla ka ajaline funktsioon. Korduvatest sõnadest koosnevad konstruksioonid lähenevad tähenduse poolest määrsõnadele (Guljajev 1961: 32):

vo-ys' vo-õ = voys'-vo ‘aastast aastasse’

Postpositsioonide lõpus esinev Ill-i sufiks on vormilt sama kui nimisõnades:

pytšk-õ ‘sisse’

Määrsõnades on tavaliselt samuti *-õ*:

yl-õ ‘kaugele’

Kuid esineb ka allomorf *-a* (Rédei 1978: 60):

jon-a ‘kõvasti’

3.1.2. Teke

Vanimate kirjalikult dokumenteeritud keeleandmete kohaselt oli vanapermi kirjakeele⁵ Ill-i lõpp *-õ* murdeliste variantidena ka *-e* ja *-a* (Lõtkin 1952: 103, 104):

mezõs-õ ‘Jumalasse’

Võib vaid oletada, milline kuju oli Ill-l enne XIV sajandit, kust pärinevad vanimad keelemälestised. Üldiselt arvatakse, et algpermi Ill-i lõpp oli **-ek* ja latiiitse **-k* kao tulemusena muutusid Ill-i lõpud sellisteks, nagu nad tänapäeval on (Osnovõ 1976: 145; Itkonen 1967: 249). B. Serebrennikovi arvates (1963: 77) ei ole permi keeltes **k*-latiivi jälgi. Mõned uurijad näevad selle jäänuseid üksikutes sõnades: *as-ki* ‘homme’ (< *as-yv* ‘hommik’) (Osnovõ 1976: 147). Võib oletada, et **k*-latiiv polnud permi keeltes laialt levinud ja ei ole kunagi esinenud nendes vormides, millest arenes tänapäeva Ill-i *-õ* (Judakin 1997: 157).

3.2. INESSIIV

In-i lõpp on *-yn*. Kuulub KUHU-KUS-KUST-kolmikusse koos Ill-i ja El-ga. In-i diferentseerimistunnused on sisekohasuste osutamine ja staatiline lokalisatsioon. Viimase tunnuse alusel vastandub In teistele kohakäänetele.

3.2.1. Funktsioonid

1) In-i põhifunktsioon on millegi sees olemise märkimine:

kerka-yn ‘majas’

2) Nagu Ill-gi võib In osutada väliskohasuhet. Sel juhul liitub In-i lõpp nimisõnale, mis tähistab objekti, millel ei ole sisemust:

---

⁵ Termin ‘vanapermi kirjakeel’ kasutamine on siin tinglik. Kuigi keelemälestised põhinevad ühel murdel (tolle aja *ežva-jemva* murre), ei saa me rääkida kirjakeelest selle laiemas mõistes, kuna selle kasutamine oli levinud vaid kiriklikus elus (Baraksanov 1986: 5).

džodž-yn ‘põrandal’

3) In näitab ka seisundit:

bur ru-yn lony ‘heas tujus olema’

4) Mingis ametis või staatuses olemist väljendatakse nimisõnadega In-i vormis (vt. ka 3.1.1.):

sijõ mõd vo n'in saldat-yn ‘ta on juba teist aastat sõdur /sõjaväes/’

5) Liitudes mitmusetunnusega varustatud nimisõnadele, mis tähistavad elusolendeid, asendab In postpositiooni *ordyn* ‘juures’ (vt. ka 3.1.1.):

Petyrjas-yn ‘Peetri ja ta kaaslaste / pere juures’

6) Kehaosi tähistavad nimisõnad on In-i vormis, kui on tegemist riietega (vt. ka 3.1.1.):

ki-yn kepys ‘kindad käes’

7. Ajalises funktsioonis osutab In ajavahemikule, millal toimub tegevus:

ryt-yn ‘õhtul’

tulys-yn ‘kevadel’

...vo-yn ‘...aastal’

Nagu Ill-i puhulgi oli öeldud, kasutatakse osutavas vormis In-i asemel InstrP_x3Sg:

ryt-nas ‘õhtul’

A. Judakin (1997: 109) ühendab InstrP_x3Sg *na*-lokatiivi ja *s*-lokatiiviga. Tegelikult on selle sufiksi komponent *-s* ainsuse 3. isiku possessiivsufiks: P_x2Sg *-(y)d* ja P_x3Sg *-(y)s* võivad peale possessiivsuse tähistada objekti, mis on juba verbaalselt märgitud eelnevas kontekstis (Koževin 1997, viidatud Kelmakov 1997: 312 järgi; Rédei 1978: 61).

Et *-s* on P_x, tõendab ka see asjaolu, et mõnedel juhtudel võib ajalises funktsioonis InstrP_x3Sg asemel esineda InstrP_x2Sg *-nad*, millel on ka osutav funktsioon:

tõv-nas ‘talvel’

tõv-nad ‘talvel’

Võib nõustuda sellega, et InstrP_x3Sg osal *-na-* on ühist **na*-lokatiiviga, kui arvestame selle asjaoluga, et Instr-i neutraalne (mitte possessiivne) vorm *-õn* pärineb kohakäändest ja nimelt In-i *-yn-ist*.

3.2.2. Teke

Vanapermi keeles esines samuti In *-yn* (Lõtkin 1952: 103, 104):

gortjas-yn 'kirstudes'

-yn-le paralleelselt eksisteeris ka teine In-i lõpp *-õn* (Lõtkin 1952: 103), mis on tänapäeva Instr-i sufiks. Tol ajal ei olnud veel Instr-i ja In-i lõpud diferentseeritud: *-yn* võis esineda Instr-i ja *-õn* In-i tähenduses (Lõtkin 1952: 105; Osnovõ 1976: 147). Selle diferentseerimatus järgi on ka tänapäeva komi keeles:

tat-õn 'siin'

važ-õn 'ammu'

Arvatakse, et In-i *-yn* element *-n* pärineb **na*-lokatiivist (Osnovõ 1976: 145-147). Komponenti *-y-* seostatakse *i*-lokatiiviga, mille järgi nähakse mõnede adverbide paralleelvormides (Judakin 1997: 110):

se-n = *se-n-i* 'seal'

Kuid üldise arvamuse kohaselt on *-y-* käändesufiksile liitunud tüve lõppvokaal (Guljajev 1961: 110-112). Sama hästi võib elementi *-y-* pidada sidevokaaliks.

Tagasõnade In-i vormid ei erine nimisõnade omadest. Seevastu mäarsõnades on sellel käändel mitu allomorfi: *-n*, *-yn*, *-õn* (Rédei 1978: 60).

3.3. ELATIIV

El-i lõpp on *-ys'*. El on KUHU-KUS-KUST-kolmiku kolmas liige lisaks Ill-le ja In-le. Diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja dünaamiline taandsuundumine. Suundumise alusel moodustab El opositsioonipaari sisekohakäänetest Ill-ga ja vastandub ka Term-le.

3.3.1. Funktsioonid

Foneetika seisukohalt üsna lihtsa morfeemiga El-l on seevastu väga lai semantiline diapason.

- 1) El tähendab liikumist millegi seest:

kerka-ys' 'majast'

- 2) Võib osutada väliskohasuhet ja tähistada liikumist objektilt, millel ei ole sisemust:
džodž-ys 'põrandalt'
- 3) Ajalises funktsioonis ei ole El eriti kasutatav. Ajaliste piiride (mis ajast mis ajani toimub tegevus) märkimiseks kasutatakse El-i koos Ill-ga vaid mõnes murdes:
pemyd-ys 'pemyd-õ' 'koidust ehani' sõna sõnalt 'pimedast pimedasse'
 Kirjakeeles tarvitatakse Egr-i ja Term-i:
pemyd-s'an 'pemyd-õd'z'
- 4) Ametist lahkumise märkimiseks pannakse nimisõna El-i vormisse:
võtlisny juralys-ys 'vallandati juhataja ametist'
- 5) Nagu Ill ja In-gi liitub El mitmusetunnusega nimisõnale, mis tähistab elusolendit. El on sel juhul postpositsiooni *ordys* 'juurest' asendajaks:
Gabovjas-ys 'Gabovi pere juurest'
- 6) El-i vormis esinevad nimisõnad, mis märgivad kehaosi, kust võetakse mingi riietusese:
kok-ys 'kõm põrččyny' 'jalatseid jalast võtma'
- 7) El tähistab materjali, millest on midagi tehtud:
pu-ys 'võčõm' 'puust tehtud'
- 8) Tähendab põhjust:
lapyd myj-ys-kõ 'niiske millestki'
kuvny myj-ys-kõ 'surema millessegi'
- 9) Mingist perest, rahvusest jne. päritolu märkimiseks kasutatakse ka El-i:
kutšõmkõ kotyr-ys 'petny' 'mingist perest pärinema'
- 10) El esineb paarissõnades (vt. ka 3.1.1.):
ki-ys 'ki-õ' 'käest kätte'
- 11) El-i kohafunktsioon on jälgitav ka abstraktse tähendusega väljendites:
ebõs-ys 'petny' 'väsimumest nõrkema' sõna sõnalt 'jõust välja tulema'
- 12) Nagu eesti keeleski nõuavad verbid *n'õbny* 'ostma', *ad'd'z'yny* 'leidma', *kyjny* 'püüdma' jne. (neid on komi keeles hulgaliselt) nimisõnu El-i vormis:
n'õbny lavka-ys 'ostma poest'
kyjny võr-ys 'püüdma metsast'

13) Eemaldumist, eraldumist, vabanemist jmt. ning ka psühholoogilist seisundit märkivad verbid nõuavad El-i:

jõz-ys' torjavny 'rahvast eralduma'

ponjas-ys' povny 'koeri kartma'

gaž(õj) byri vok-ys' 'tunnen vennast puudust'

14) Postpositsioonid *kynd'z'i*, *õprič*, *õtdor* nõuavad samuti El-i. Eesti keeles on selle konstruktsiooni vasteks prepositsioon *peale* + Gen:

me-ys' kynd'z'i 'peale minu'

15) El-i kasutatakse võrdlusel:

te me-ys' jondžyk 'sa oled minust tugevam'

Komi keele lõunamurretes on selleks eraldi kääne – Komp *-s'a*, mis on geneetiliselt seotud El-ga. Võrdluse põhimõttel põhineb sõnatüvede kordamine omaduse rõhutamiseks ja tugevdamiseks:

miča-ys' miča 'väga ilus' sõna sõnalt 'ilusast ilus'

16) Olgu siin öeldud ka see, et El võib esineda ka Part-i funktsioonis, kuid see on väga kitsa levikualaga murdeline nähtus (Guljajev 1961: 90-93):

nuõ gortas ta-ys' 'viib teda koju'

3.3.2. Teke

Keelemälestised on fikseerinud vanapermi kirjakeeles vaid ühe El-i lõpu *-ys'* (Lõtkin 1952: 103, 104):

veltydalanin-ys' 'taevast'

Siiski arvatakse, et permi keelte ühisajal oli kasutusel kaks El-i lõppu: *-s'* ja *-s't'* (Osnovõ 1976: 147). Udmurdi keeles on veel mõlemad sufiksud produktiivsed: *-s'* absoluutsel ja *-s't'* possessiivsel käänamisel. Komi keeles võib näha *-s't'* jälgi ainult mõnedes sõnades:

võl'is't'i 'lõpuks'

kuim lun mys't'i 'kolme päeva pärast'

Samuti sisaldab sellist formanti komi keele udora murde Egr *-is'tõm* (Guljajev 1961: 134-135):

asul-is'tõm 'hommikust' (vrd. kirjakeele *asyv-s'an*)

El-i elementi -y- peetakse tüve lõppvokaaliks, mis on liitunud käändelõpule (Guljajev 1961: 110-112).

-s'- on eksisteerinud juba permi keelte ühisajal. Seevastu ei saa me tõestada -s'- sugulust läänemeresoome-volga -s-ga (Guljajev 1961: 121). Erinevalt läänemeresoome keelte -s-ist (nt. eesti keele Ill-i -sse, In-i -s ja El-i -st) ei ole komi keele s'-käänete -s'-elemendil sisekohaosutamise funktsiooni, vaid -s'- tähendab erinevat laadi eraldumist objektist:

El -ys' tähendab liikumist millegi seest;

Egr -s'an' märgib liikumist millegi poolt;

Abl-i -lys' puhul võetakse objektilt midagi, mis kuulub talle; objektiks on tavaliselt mõni isik;

Komp -s'a on võrdluskääne. Kuna võrdlus põhineb ikka eraldumise põhimõttel, on Komp otseselt seotud teiste s'-käänetega. Seda käänet kirjakeeles ei ole, ta esineb vaid murretes.

s'-l on eraldumis-lähtumise tähendus mitte ainult El-s, vaid ka teistes s'-käänetes. El ongi ülejäänud s'-käänete esivanem (Guljajev 1961: 15).

3.4. APROKSIMATIIV

Apr-i lõpp on **-lan'**. Diferentseerimistunnused on väliskohasuhte osutamine, positiivne dünaamiline suundumine ja kontakti puudumine. Suundumise alusel on Apr opositsioonis Egr-ga.

3.4.1. Funktsioonid

Apr-i peafunktsioon on suunamärkimine. Kõrvaltähenduste osas ei paista see kääne silma erilise kirjususega.

1) Apr tähistab liikumist millegi suunas, kusjuures Apr-ga varustatud nimisõna märgib objekti, mis esineb orientiirina ja mitte liikumise eesmärgina. Antud funktsioonis kasutatakse Apr-i koos liikumise verbidega:

muna kerka-lan 'lähen maja poole'

2) Apr võib märkida objekti, mille läheduses asub või tegutseb teine objekt:

võr-lan '-ys leptis kerka' 'metsa pool ehitas (ta) maja'

3) Ajalises funktsioonis tähistab Apr ajalist piiri, mille poole tegevus kulgeb. Selles tähenduses käitub Apr kohafunktsiooniga sarnaselt:

kadys matystčis tõv-lan 'aeg lähenes talvele'

4) Samuti võib Apr osutada ajavahemikule, milles tegevus toimub ja mis on enam-vähem lähedalolev ajale-orientiirile:

ryt-lan '-ys zermis' 'õhtu poole hakkas vihma sadama'

5) Murdeti võib Apr viidata ka kokkupuutele objektiga, kirjakeeles eeldab Apr kontakti puudumist. Murdeline Apr esineb sel juhul verbidega, mis osutavad kontaktile:

s'ten-lan 'vartis' 'lõi vastu seinä'

6) Kasutatakse suhtelise sarnasuse märkimiseks. Sel juhul liitub Apr-i lõpp nimisõnale, mis tähendab objekti, millega sarnaneb teine objekt. Apr esineb siin verbiga *munny* 'minema':

piys aj-lan '-ys munõ' 'poeg on isa moodi' sõna sõnalt 'poeg läheb isa poole'

Selles tähenduses võib Apr-i asemel esineda postpositioon *vylõ* 'peale', kuid see on ilmselt sekundaarne ja seletatav vene keele mõjuga (Nekrassova 1987: 151):

piys aj vylas munõ 'poeg on isa moodi'

Murdeti võib Apr tähendada ka põhjust jne.

Apr *-lan* ' on ka lähikohakäänete liitsufiksiste esimeseks komponendiks (vt. 3.8.).

3.4.2. Teke

Apr ei esine vanapermi keele tekstides (Lõtkin 1952: 103). Tegelikult oli juba tollal Apr-l sama kuju kui tänapäeva sūrja-komi keeles, kuna nii permi-komi kui ka udmurdi keele Apr-i lõpp on *-lan*'. Lähtudes Apr-i suhteliselt kitsast semantilisest diapasoonest ja ebaühtlasest arengust sugulaskeeltes võib arvata, et Apr-i arenemine toimus suhteliselt hilisemal eelpermi perioodil, siis, kui olid juba olemas Gen, Daat ja Abl (Nekrassova 1987: 155). Sellest räägib ka käändelõpu keerulisem koosseis. Arvatakse, et element *-l-* on tekkinud derivatsioonisufiksist (Osnovõ 1976: 145, 148-149):

mõd-la-yn 'mujal, teises kohas' (< *mõd* 'muu, teine')

byd-la-ys 'igalt poolt' (< *byd* 'igauks, igasugune')

Lat *-n*, mis on Apr-i lõpu teiseks komponendiks, esineb ka Egr-i sufiksis *-s'an* ja mäarsõnades:

kymy-n 'näoli'

3.5. EGRESSIIV

Egr-i lõpp on *-s'an*. Diferentseerimistunnused on väliskohasuhte osutamine, dünaamiline taandsuundumine ja kontakti olemasolu. Suundumise alusel moodustab Egr opositsioonipaari koos Apr-ga.

3.5.1. Funktsioonid

Egr-l on üsna väike tähenduste ulatus.

1) Egr tähendab liikumist millegi poolt, konkreetse objekti suunast või kohast, mis on liikumise lähtepunktiks:

kerka-s'an 'maja poolt'

kar-s'an 'linna poolt, linnast'

Teise näite puhul (*kar-s'an*) võib Egr olla asendatud El-ga:

kar-ys 'linnast'

Siin on Egr-i ja El-i tähendused üsna sarnased ja nad võivad esineda sünonüümidena, kuid väike semantiline vahe ikkagi on. Komi keelt emakeelena kõneleja võib seda erinevust tajuda.

Egr ja El võivad küll vahel väljendada ühte ja sama situatsiooni, kuid nad ei kopeeri ega asenda teineteist. On palju juhtumeid, kus esineb El ja ei saa esineda Egr ning vastupidi. Sarnastes situatsioonideski ei kattu nende käänete tähendused täielikult. Kaks järgmist näidet illustreerivad seda:

El: *loktis vartanin-ys* 'tuli viljapeksmiselt'

Egr: *loktis vartanin-s'an* 'tuli sealt, kus pekstakse vilja'

Kui esimeses näites (El) väljendatakse tegevuse lõpetamist või töökoha jätmisega seotud liikumist, siis teises näites (Egr) märgib nimisõna vaid kohta, mis on liikumise lähtepunktiks ilma, et see oleks kuidagi seotud tegevusega (Guljajev 1961: 168-169).

Egr-i ja El-i sarnasus on kõige paremini jälgitav just kohasuhte osutamises. See on arusaadav, kuna mõlema käände peafunktsioon on objektilt eemaldumise väljendamine.

- 2) Egr liitub nimisõnale, mis tähendab isikut või kollektiivi, kellelt tegevus lähtub:

te-s'an' vois s'eraku 'sinult tuli kiri'

- 3) Egr märgib asukohta osutades, kui kaugel ühest objektist asub teine:

kerka-s'an' ylyn 'majast kaugel'

- 4) Egr-i koos Term-ga kasutatakse liikumise või tegevuse piiride märkimiseks:

kerka-s'an' võr-õd'z' 'majast metsani'

- 5) Ajalises funktsioonis märgib Egr tegevuse algusmomenti:

vyl'lun-s'an' 'esmaspäevast'

- 6) Term-ga ühenduses osutab Egr ajavahemikule, mille jooksul toimub tegevus:

asyv-s'an' ryt-õd'z' 'hommikust õhtuni'

- 7) Mõnedes lõunamurretes (ja ka permi-komi keeles) tähistab Egr põhjust (Guljajev 1961: 158):

kyrymjas gegdõny va-s'an'-ys 'käed külmavad veest'

Egr moodustab ka määrsõnu:

õni-s'an' 'nüüdsest alates'

3.5.2. Teke

Egr-i lõpp *-s'an'* on fikseeritud keelemälestistes (Lõtkin 1952: 103, 104):

veltydalanin-s'an' 'taevast'

Egr-i element *-s'-*, mis sisaldab eemaldumise, eraldumise momenti, on geneetiliselt seotud El-i lõpuga *-(y)s'* (Osnovõ 1976: 145, 149; vt. ka 3.3.2.).

Latiiv *-n'*, mis on ka Apr-i lõpu koosseisus, on Egr-i teiseks komponendiks.

Siin tekkib küsimus: kuidas võivad olla kaks tähenduselt vastupidist käänat ühes morfeemiühenduses:

El -s'- + lat -n' ?

Paistab, et komi (ja ka vanapermi) keelele on omane selline kohasuhte osutamise tüüp: üks morfeem (El -s'-) märgib liikumise lähtepunkti ja teine (Lat -n') liikumise suunda (Vászolyi 1968: 80). Nende kahe käände ühendamise tulemusena tekib Apr tähendusega 'kust-kuhu (mis suunas)':

El -s'- + Lat -n' = Apr -s'an'

Sama mall on jälgitav murdelise Egr-i -ys'õd'z' (variandid -(i/y)s'ed'z') puhul, mis on iseenesest väga omapärane sufiks. Selle osised on selgelt eristatavad: El -ys' ja Term -õd'z'. Need käänded eraldi moodustavad opositsiooni suundumise alusel:

El: *kar-ys'* 'linnast'

Term: *kar-õd'z'* 'linnani'

Egr-i -ys'õd'z' puhul võib näha kirjakeele Egr-ga -s'an' seoses kirjeldatud loogikale sarnast mõttekäiku: El -ys' märgib liikumise lähtepunkti, Term -õd'z' sihtpunkti (piiri) ja liikumine kulgebki nende kahe punkti vahel (Vászolyi 1968: 80). Niisiis tähendabki murdeline Egr -ys'õd'z' liikumist 'kust-kuhu (milleni)'. Sellega erineb see kääne kirjakeelsest Egr-st semantilisel: -ys'õd'z' märgib mitte ainult liikumise lähtepunkti ja suunda (vrd. kirjakeele Egr-i -s'an'), vaid ka lõpp-punkti. Teiste sõnadega, erinevalt kirjakeele Egr-st informeerib -ys'õd'z' ka sellest, et liikumine jõuab sihtpunkti:

kirjakeeles: *Syktyvkar-s'an' Tartu-õd'z'* 'Sõktõvkarist Tartuni / Tartusse'

murdes: *Syktyvkar-ys'õd'z'* 'id'

Murdes ei märgita verbaalselt, kuhu konkreetselt jõuab liikumine, kuid sellest saab aru kontekstist.

Nii -s'an' kui ka -ys'õd'z' on primaarsete käändelõppude ühendamise teel saadud sekundaarsed sufiksid. -ys'õd'z' on komi keele omaette arengu tulemus (Guljajev 1961: 201).

3.6. PROLATIIV

Prol-i lõpud on *-õd* ja *-ti*. Diferentseerimistunnused on sisekohasuhte osutamine ja dünaamiline suundumine. Prol võib märkida nii positiivset kui ka taandsuundumist.

3.6.1. Funktsioonid

1) Prol tähistab liikumist millegi kaudu või midagi pidi. Objekti semantikast sõltuvalt võib Prol väljendada kas liiklusteed või ületatavat ruumala:

tuj-õd = *tuj-ti* 'piki teed'

võr-õd = *võr-ti* 'mööda metsa'

2) Prol osutab kohale, millest võetakse kinni, hoitakse, tõmmatakse jne:

ki-õd kutny 'käest kinni hoidma'

Erinevate uurijate arvamused Prol-st lahknevad. Mõned (nt. Alvre 1987: 63; Vászolyi 1968: 47-66) peavad kahe lõpuga Prol-i kaheks erinevaks käändeks: Pros *-õd* ja Transit *-ti*. Arvatakse ka (Osnovõ 1976: 147-148), et kahe lõpu funktsioonid on tänapäeva komi keeles ühte sulanud, kuigi veel eelpermi keeles on eksisteerinud kaks erinevat käänet. Bubrih (1949: 53) arvab, et *-õd* ja *-ti* tähendused langevad täiesti kokku. Kuigi käesolevas töös esitan ma samuti Prol-i ühe käändena ja arvan, et *-õd* ja *-ti* asendavad teineteist, on ikkagi situatsioone, kus üks käändelõpp on tarvitavam ja eelistavam kui teine:

pigem *ki-õd bos'tny* kui *ki-ti* 'käest kinni võtma'

-ti on sagedamini kasutatav postpositsioonides ja määrsõnades (Rédei 1978: 60):

kerka saj-ti 'maja tagant'

Määrsõnades võib *-ti* esineda ka *-t* kujul:

ta-ti = *ta-t* 'siit, seda teed pidi'

3.6.2. Teke

Vanapermi kirjakeeles on eksisteerinud mõlemad sufiksud (Lõtkin 1952: 103, 105). Lõtkin esitab neid ühe käände kahe lõpuna:

leban-õd 'õhus (liikuma)'

as verid vyl-ti in mun 'üle oma orja ära mine'

Prol-i formantide tekkest on teadlastel samuti erinevad arvamused. Vastavalt üldisele seisukohale koosneb *-ti* kahest elemendist:

-t + -i

Elementi *-i* peetakse soome-ugrilise **j*-latiivi jäljeks. Esimese elemendi suhtes ei ole ühtset seisukohta. Tõenäoliselt pärineb see **t*-ablatiivist (Vászolyi 1968: 80). Siin on rakendatav sama mall, millest oli juttu Egr-i *-s'an'* ja *-ys'õd'z'* puhul (vt. 3.5.2.). Selle kohaselt annab ablatiivse tähendusega *-t* ja latiivse tähendusega *-i* summa Prol-i *-ti*.

Teise ProlC_x *-õd* areng on olnud samalaadne. Vanapermi keeles toimus muutus *CV > C* nagu hiljem vanakomi keeles *-ti > -t*, mida võib jälgida mäarsõnade puhul (vt. 3.6.1.).

3.7. TERMINATIIV

Term-i lõpp on *-õd'z'*. Diferentseerimistunnused on väliskohasuhte osutamine, positiivne dünaamiline suundumine ja kontakti olemasolu. Suundumise alusel vastandub Term Egr-le. Kontakti olemasolu / puudumise alusel moodustab Term opositsioonipaari Apr-ga, millel puudub kontakt objektiga.

3.7.1. Funktsioonid

- 1) Term tähistab liikumist millenigi:

kerka-õd'z' 'majani'

- 2) Konstruksioonides koos Egr-ga märgib Term liikumise piire:

võr-s'an' kerka-õd'z' 'metsast /metsa äärest majani'

- 3) Ajalises funktsioonis tähistab Term samuti piiri:

ar-õd'z' 'sügiseni'

- 4) Paarissõnades koos Egr-ga esineb Term tegevuse ajaliste piiride märkimiseks:

asyv-s'an' ryt-õd'z' 'hommikust õhtuni'

- 5) Term võib märkida aega enne mingisugust momenti, tegevust jne:

ožman-õd'z' 'enne sõda'

6) Term-i kasutatakse ka määra väljendamiseks:

jurs'i vuž-õd'z' gõrdõdny 'juuksejuurteni punastama'

3.7.2. Teke

Term on fikseeritud kirjamälestistes. Vanapermi keeles on Term-l olnud sama formant kui tänapäeva Term-lgi (Lõtkin 1952: 103, 105):

mu-õd'z' 'maani'

Ühtset seisukohta Term-i tekke suhtes ei ole. Term-i seostatakse kas iseseisva sõnaga *vod'z'* 'ees(osa)' või latiiviga *s'* (< *č') (Osnovõ 1976: 148). Ilmselt pole kumbki oletus tõestatav.

3.8. KOHAKÄÄNETE KOMBINATSIOONID

Selles osas tuleb juttu kohakäändelõppude liitumise teel tekkinud moodustistest komi keeles. Nende liitsufiksiste esimeseks komponendiks on Apr *-lan'*, mis liitub teiste kohakäändelõppudega:

Apr-III *-lan'-õ*

Apr-In *-lan'-yn*

Apr-EI *-lan'-ys'*

Apr-Egr *-lan'-s'an'*

Apr-Prol *-lan'-õd ~ -lan'-ti*

Apr-Term *-lan'-õd'z'*

Nende vormide staatuse suhtes on erinevad uurijad erineval seisukohal. Mõned (nt. Baker 1985: 231) väidavad, et ei ole põhjust pidada neid eraldi käänetekse, kuna antud juhul realiseerub Apr-i *-lan'* derivatsioonifunktsioon. Nekrassova (1987: 181-183) räägib nendest sufiksistest kui käänetest.

Nende sufiksiste ühine osa *-lan'* kannab tähendust, mis neid vorme iseloomustab ja ühte rühma ühendab. Nimelt kaotab siin Apr *-lan'* liikumise suuna märkimise funktsiooni, õigemini öeldes kaob Apr-i *-lan'* dünaamilisuse tunnus. *-lan'* tähistab objekti läheduses olevat ruumala, kuid ta esineb selles funktsioonis vaid teiste

kohakäändelõppudega ühenduses. *-lan'* annab lisatähenduse, kuid ei moodusta (veel) uut sõna liitudes nimisõnale. Sellepärast on võib-olla õige nimetada neid liitsufikseid ikkagi käändelõppudeks. Lähtudes lähikoha tähendusest, mille annab Apr *-lan'*, võib neid käändeid nimetada lähikohakäänetekeks.

Nende vormide kääneteks olemise poolt räägib ka nt. see, et erinevalt derivatsioonisufiksiga varustatud nimisõnadest liitub *-lan'* ainult koos teiste kohakäändelõppudega. Lisaks sellele asetseb mitmusevormides mitmusetunnus *-jas* käändelõpu ees:

kerka-jas-lan'yn 'majade läheduses'

Ja üldse käituvad need vormid nagu käändelõpud.

Lähikohakäänete sufiksiste keerulisest koosseisust on tingitud ka nende tähenduste kitsas diapaseon. Peamiselt tähistavad nad lokaalseid suhteid:

Apr-III *võr-lan'õ* 'metsa poole / metsa lähedusse'

Apr-In *võr-lan'yn* 'metsa lähedal'

Apr-El *võr-lan'ys'* 'metsa lähedusest'

Apr-Egr *võr-lan's'an'* 'selle koha poolt, mis on metsa lähedal'

Apr-Prol *võr-lan'õd ~ võr-lan'ti* 'mööda kohta või ala, mis on metsa lähedal'

Apr-Term *võr-lan'õd'z'* 'selle kohani, mis on metsa lähedal'

Mõned nendest käänetest võivad esineda ka ajalises funktsioonis:

ar-lan'õ 'sügise poole'

Apr-III on lähikohakäänetest kõige tähendusterikkam. Semantiliselt ei erine Apr-III *-lan'õ* Apr-st *-lan'* (vt. 3.4.1.) peaaegu üldse ja nad võivad esineda sünonüümidena:

kerka-lan'õ = *kerka-lan'* 'maja suunas'

Võib-olla sellepärast arvab Bubrih (1949: 51), et need lähikohakäänded on primaarsed võrreldes Apr-ga *-lan'*, mis on tema väite kohaselt tekkinud Apr-III-i *-lan'õ* lühenemise teel.

Tegelikult väike vahe Apr-i *-lan'* ja Apr-III-i *-lan'õ* tähenduses ikkagi on. Apr-i *-lan'* tähistab vaid liikumise üldist suunda, aga Apr-III-i *-lan'õ* on konkreetsem tähendus ja see märgib, et liikumine toimub just antud suunas (Nekrassova 1987: 186). Olenevalt kontekstist võib Apr-III-i *-lan'õ* asendada Apr-i *-lan'* ja tähistada liikumise suunda.

Samas kuulub Apr-III-i *-lan'õ* ikkagi lähikohakäänete hulka, kus komponendil *-lan'* ei ole liikumise suuna märkimise funktsiooni. Sõltuvalt situatsioonist on Apr-III-l erinev tähendus:

ju-lan'õ 'jõe poole / suunas'

ju-lan'õ 'jõe lähedusse'

Apr-El-i *-lan'ys'* ja Apr-Egr-i *-lan's'an'* tähendused on samuti väga sarnased. Samasugune suhe on jälgitav ka eraldi El-i *-ys'* ja Egr-i *-s'an'* kasutamise puhul (vt. 3.5.1.).

Lähikohakäänete funktsionaalseteks vasteteks komi keeles on postpositsionaalkonstruktsioonid, mis on moodustatud sufiksist *-la-* ja postpositsioonitüvest *dor-* 'koht millegi juures' (Nekrassova 1987: 189-190). Nekrassova (1987: 190) räägib uue postpositsioonidesarja tekkest, kus käändelõpud liituvad tüvele *lador-*. Kas peab neid vorme pidama postpositsioonideks või mitte ja järelkult kirjutama nimisõnast lahku või temaga kokku, see on juba postpositsioone puudutav küsimus. Kuid igal juhul võib seoses kohakäänetega öelda, et lähikohakäänete lõppude esimene komponent *-lan'-* ja sufiks *-la-* on funktsionaalses ja ka geneetilises suguluses (vt. ka 3.5.2.):

võr-lan'yn = *võr-ladoryn* 'metsa pool, metsa lähedal'

Tänapäeva komi keeles ei ole lähikohakäänded eriti kasutatavad. Kõige sagedasemad on Apr-III *-lan'õ* ja Apr-In *-lan'yn* (Nekrassova 1987: 191).

4. POSSESSIIVNE KÄÄNAMINE

Komi keeles on kaks noomeni käänamissarja: absoluutne ja possessiivne. Absoluutse käänamise puhul liitub noomenile vaid käändelõpp, mida olen juba esile toonud tabelis 1. Possessiivsel käänamisel liituvad sõnale veel possessiivsufiksidsid *-õj*, *-yd*, *-ys*, *-nym*, *-nyd* või *-nys*. Erinevate käänete puhul võib possessiivsufiks olla sõnas kas käändelõpu ees või selle järel. Kuna erinevad autorid näitavad seda erinevalt, pean õigeks tuua esile minu seisukohalt kõik võimalikud variandid:

Tabel 2. Possessiivne käänamine komi keeles

kääne	ainsus (üks omatav)			mitmus (üks omatav)		
	1. isik	2. isik	3. isik	1. isik	2. isik	3. isik
Ill	-am	-ad	-as	-anym	-anyd	-anys
In	-am	-ad	-as	-anym	-anyd	-anys
El	-s'ym	-s'yd	-s'ys	-s'ynym	-s'ynyd	-s'ynys
Apr	-lan'ym	-lan'yd	-lan'ys	-lan'nym	-lan'nyd	-lan'nys
	-õjlan'	-ydlan'	-yslan'	-nymlan'	-nydlan'	-nyslan'
Egr	-s'an'ym	-s'an'yd	-s'an'ys	-s'an'nym	-s'an'nyd	-s'an'nys
	-õjs'an'	-yds'an'	-ysss'an'	-nyms'an'	-nyds'an'	-nysss'an'
Prol	-õdym	-õdyd	-õdys	-õdnym	-õdnyd	-õdnys
	-tiym	-tiyd	-tiys	-tinym	-tinyd	-tinys
	-õjti					
Term	-õd'z'ym	-õd'z'yd	-õd'z'ys	-õd'z'nym	-õd'z'nyd	-õd'z'nys

(Bubrih 1949: 33-34; Sorvatšova 1961: 467-468; Vászolyi 1967: 7-16; Osnovõ 1976: 151-152; Rédei 1978: 62-63; Entsiklopedija 1998: 438).

Tabelist on näha, et possessiivne käänamine moodustab üsna keerulise süsteemi. Me näeme, et käändeti ja isikuti on possessiivsufiksi ja käändelõpu järjekord erinev. Siin on kaks võimalust: P_xC_x ja C_xP_x .

Apr-i ja Egr-i puhul on võimalikud mõlemad variandid, nii $P_x C_x$ kui ka $C_x P_x$. Nendes käänetes on selgelt eristatavad P_x ja C_x . Probleemseks osutub kahe erineva P_x esinemine: $-\delta j$ ja $-(y)m$. Enamik käändeid ja ka asesõnad näitavad järgmist:

$$P_x 1 = M^6$$

$$P_x 2 = D$$

$$P_x 3 = S$$

Kuid seda harmooniat rikub just $-\delta j$, kusjuures ta esineb käänamisel ainult käändelõpu ees. Kui võtta arvesse seda viimast asjaolu ja pidada järjekorda $C_x P_x$ algsemaks, võib nõustuda E. Vászolyi poolt antud seletusega $-\delta j$ tekkele. Nimelt väidab ta, et mõnel komi keele arenguperioodil toimus morfonoloogiline muutus, mille tagajärjena teatud morfonoloogilises ümbruses kadus süsteemi üks liige. Selle asemele tuli üks uus, võõras element, mis morfonoloogia seisukohalt suurepäraselt asendas eelmist, kuigi oli hämmastava piiratud paradigmas: esineb ainult noomeni paradigmas ja sealgi väikse sagedusega (Vászolyi 1967: 26).

Komi keele $-\delta j$ on ka deminutiivsufiks ja vokatiivi lõpp (Osnovõ 1976: 150; Rédei 1978: 62).

Apr-i ja Egr-i puhul peab tegema veel järgmise märkuse. Kuigi minu tabeli kohaselt on võimalik nii $P_x C_x$ kui ka $C_x P_x$ kõikides isikutes, ei esita kõik uurijad alati mõlemat varianti.

Prol ja Term osutavad kindlat $C_x P_x$ järjekorda. Erandiks on $\text{Prol}P_x 1\text{Sg}$ $-\delta j\text{-ti}$, kus on $P_x C_x$, kuid see on vaid üks juhtum kaheteistkümnest võimalikust $P_x C_x$ vormist. Seda enam, et antud variant esineb ainult ühes allikas (Sorvatšova 1961: 468).

Rédei arvates (1978: 63) ei ole tänapäeva komi keeles $\text{Prol}P_x 1\text{Sg}$ (temal kaks erinevat käänet Pros ja Transit) ja $\text{Term}P_x 1\text{Sg}$ vormid kasutatavad ja ta ei esitagi neid vorme. Tegelikult on need olemas, kuigi Rédeil on õigus kasutamise suhtes. Kaasaegses komi keeles võib ära märkida tendentsi possessiivsufiksiga varustatud käändevormide tarvitamise vähenemise poole just 1. isikus kõikide käänete puhul. Eriti kõnekeeles

---

⁶ M tähistab siin $P_x 1\text{Sg}$ $-(y)m$ ja $P_x 1\text{Pl}$ $-nym$ sufiksile osuvat komponenti $-m$. D ja S tähistavad vastavalt 2. ja 3. isikut.

jäetakse omamine grammatiliselt märkimata ja kasutatakse absoluutse käänamise vorme. Vajaduse korral tarvitatakse rõhutamiseks pronomeneid:

menam kerka-yn 'minu majas'

El-i vormides on samuti kindel järjekord $C_x P_x$. Possessiivsufiks on selgelt eristatavad. Lihtsustades võib sufiksit *-s'(y)* pidada El-i *-ys'* allomorfiiks. ElP_x võis tekkida käändelõpu ja possessiivsufiksi kokkusulamise tagajärjel:

$-ys' (ElC_x) + -ym (P_x1Sg) = -s'ym$

$-ys' (ElC_x) + -yd (P_x2Sg) = -s'yd$

jne.

Eriti probleemseteks osutuvad Ill-i ja In-i vormid. Esimene, mis paistab silma, on see, et Ill ja In langevad vormiliselt ühte ja seda võime jälgida kõikide isikute puhul. Selline kokkulangevus toimub vaid possessiivse käänamise puhul. Kuid seda Ill-i ja In-i vormi diferentseerimatust ei saa pidada mingiks komi keele eripäraks. Latiivse ja lokatiivse funktsiooniga käänete kujulist sarnasust võib leida nii mõneski uurali keeles ja teisteski keeleperedes ei ole ühe ja sama morfeemi (nt. prepositsiooni) kasutamine nii latiivse kui ka lokatiivse suhte väljendamiseks võõras (Tauli 1966: 25-28). Algupäraselt võiski kohakäänatel suuna eristamine puududa ja tänapäeva kolmeliikmeline süsteem osutub sel juhul sekundaarseks (Tauli 1966: 24-25).

Mis puutub Ill-i ja In-i vormide P_x ja C_x eristamisse, saame enam-vähem lihtsalt hakkama P_x -ga. Kuigi mõlemad sufiks (P_x ja C_x) on sulanud ühte, on P_x -d ikkagi eristatavad. Kõikides isikutes on muutumatuks osaks *-a-*, millele järgneb P_x . Meil ei jää midagi muud üle, kui pidada seda elementi $IllC_x$ ja InC_x allomorfiiks (Vászolyi 1967: 12, 16-17), kuigi vormilt ei ole *-a-* sarnane ei Ill-i *-õ* ega In-i *-yn*-ga.

On ka sellest erinev arvamus $IllP_x$ ja InP_x sufiksitate tekke kohta. Nimelt eristab Serebrennikov (1963: 55) permi keeltes veel ühte lokatiivi – *an*-inessiivi. Tema arvates *-n* kao tulemusena said Ill-i ja In-i possessiivsed vormid tänapäevase kuju:

*kerka-an-m > kerka-am 'minu majja / majas'

*kerka-an-d > kerka-ad 'sinu majja / majas'

*kerka-an-s > kerka-as 'tema majja / majas'

jne.

Selline võimalus ei ole välistatud, kuid tõestada seda ei saa.

Niisiis, possessiivsel käänamisel on kaks moodustusviisi: kas C_xP_x või P_xC_x . Selges ülekaalus on need vormid, kus C_x paigutub P_x ette (C_xP_x). See on jälgitav kõikide käänete ja isikute puhul. Neid vorme on kokku 48. Teine moodustuse järjekord, kui sõnatüvele liitub enne P_x ja seejärel C_x , on esindatud vähem: neid vorme on vaid 13. P_xC_x on võimalik Apr-i ja Egr-i vormides kõikides isikutes ning Prol-s ainsuse 1. isikus, kusjuures ainult ühe Prol-i lõpu (*-ti*) puhul. Nendes käänetes on P_xC_x vaid paralleelne moodustusviis ja C_xP_x on ikkagi prioriteetne. Kohakäänete puhul ei ole ühtegi näidet, et esineks järjekord P_xC_x ilma paralleelse võimaluseta C_xP_x .

5. KOKKUVÕTE

Komi keele kohakäänded on olnud paljude uurijate huviobjektiks juba 19. sajandist alates. Esimese komi keele grammatika ilmumise ajast tänapäevani on tehtud ära suur töö käänete uurimise alal. On kindlaks määratud kõik kohakäänded ja nende põhitähendused, tehtud oletusi kohakäänete sufiksrite päritolu ja nende geneetilise seose kohta sugulaskeelte käändelõppudega, uuritud käändeid ühekaupa või rühmadena, mille aluseks on semantilised tunnused või käändesufiksrite geneetiline seos jne.

Tänapäeva komi keele 16 käändest 7 moodustavad nn. konkreetsete e. lokaalseid suhteid osutavate käänete rühma. Kõikide kohakäänete põhifunktsiooniks on koha märkimine, kuid peale selle on neil veel lisatähendusi, nt. ajaline tähendus.

Komi keele kohakäänded on spetsialiseerunud sisekohasuhteid osutavaiks. Tänapäeva komi keele All, Ad ja Abl ei osuta pealispinnasuhet. Väliskohafunktsiooni võivad väljendada sisekohakäänded Ill, In ja El, kuid vaid juhul, kui objektile ei ole sisemust. Enamasti kasutatakse siin postpositsionaalkonstruksioone. Iga kohakäände kohafunktsiooni on võimalik edasi anda ka analüütilisel teel.

Kohakäänded erinevad teineteisest nii lõppude tekke ja koosseisu kui ka semantilise mahu poolest. Ühed käändelõpud on väheste muutustega säilitanud oma arhailise kuju tänapäevani (Ill, In ja El), teised on tekkinud käändelõppude või isegi derivatsioonisufiksi ja käändelõpu kombineerimise teel (vastavalt Egr ja Prol ning Apr) ja kolmandad on saanud mõnede uurijate järgi iseseisva sõna sufiksiks muutumise tulemusena (Term).

Erilise tähenduste kirjuseusega paistab silma El, mis on teiste elementi -s'- sisaldavate käänete (kohakäänetest Egr) esivanem.

Ei ole veel ühtset seisukohta kohakäändelõppude kombinatsioonide grammatilise staatuse suhtes. Nende moodustiste esimeseks komponendiks on Apr -lan', millel teiste kohakäändelõppudega ühenduses ilmneb derivatsioonifunktsioon. Liitsufiksrite

grammatiliste tunnuste põhjal võib neid pidada ikkagi kohakääneteks ja Apr-i *-lan'* funktsioonist lähtudes nimetada neid lähikohakääneteks.

Kohakäänded moodustavad omavahel opositsioone, mille aluseks on käändeid iseloomustavad omadused ja tunnused:

- 1) sisekohasuhe / väliskohasuhe;
- 2) dünaamiline suundumine / staatiline lokalisatsioon;
- 3) kontakti olemasolu / puudumine;
- 4) positiivne dünaamiline suundumine / dünaamiline taandsuundumine.

Esimese tunnuse järgi vastanduvad ühelt poolt Ill, In, El ja Prol (sisekohasuhe) ning teiselt poolt Apr, Egr ja Term (väliskohasuhe). Staatiline lokalisatsioon on diferentseerimistunnuseks vaid In-le, mis vastandub teistele kohakäänetele. Kolmandat tunnust ei saa rakendada sisekohasuhet osutavate käänete (Ill, In, El ja Prol) puhul, sest juba oma funktsiooni poolestki eeldavad nad kontakti objektiga. Väliskohakäänete puhul on Apr opositsiooniks Egr-le ja Term-le. Neljas tunnus ei kehti In-i kohta ja Prol jääb neutraalseks. Opositsiooni moodustavad Ill, Term ja Apr (positiivne dünaamiline suundumine) ühelt poolt ning El ja Egr (dünaamiline taandsuundumine) teiselt poolt.

Possessiivsel käänamisel liituvad sõnale peale käändelõppude veel possessiivsufiks. Sõltuvalt käändest ja isikust on possessiivsufiksi ja käändelõpu järjekord erinev. Siin on kaks moodustusviisi: C_xP_x ja P_xC_x . Apr-i ja Egr-i puhul on võimalikud mõlemad variandid kõikides isikutes. Kuigi P_xC_x võib esineda C_xP_x paralleelvariandina, on C_xP_x ikkagi prioriteetne. Vorme C_xP_x on 48 ja P_xC_x on kasutusel vaid 13 juhul.

LÜHENDID

Abl – ablatiiv

Acc – akusatiiv

Ad – adessiiv

Ak – akusatiiv

All – allatiiv

Apr – aproksimatiiv

C_x – käändelõpp

Daat – daativ

Egr – egressiiv

El – elatiiv

Gen – genitiiv

Ill – illatiiv

In – inessiiv

Instr – instrumentaal

Komp – komparatiiv

Lat – latiiv

Loc – lokatiiv

MSFOu – Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, Helsinki

Nom – nominatiiv

NyK – Nyelvtudományi Közlemények, Budapest

Pl – mitmus

Prol – prolatiiv

Pros – prosekutiiv

P_x – possessiivsufiks

Sg – ainsus

Term – terminatiiv

Transit – transitiiv

KIRJANDUS

Alvre, Paul 1987. Soome-ugri keelte ajalooline grammatika I. Sõnaliigid. Arvu- ja käändekategooria. Teine trükk. Tartu.

Baker, Robin 1985. The Development of the Komi Case System: a Dialectological Investigation. (MSFOu 189. Helsinki.)

Baraksanov = Бараксанов, Г. Г. 1986. История коми литературного языка и проблемы языковой нормы. (Доклад на заседании президиума Коми филиала АН СССР 25 декабря 1986 г. Серия препринтов "Научные доклады", выпуск 158.) Сыктывкар.

Batalova = Баталова, Р. М. 1982. Ареальные исследования по восточным финно-угорским языкам (коми языки). Москва.

Bencédy jt = Bencédy, József, Pál Fábrián, Endre Rácz, Velcsov Mártonné 1968. A mai magyar nyelv. Szerkesztette Rácz Endre. Budapest.

Bubrih = Бубрих, Д. В. 1949. Грамматика литературного коми языка. Ленинград.

Castrén, M. A. 1844. De nominum declinatione in lingua syrtjaena. Helsingforsiae.

Entsiklopedija = Коми язык. Энциклопедия. 1998. Отв. ред. Федюнова Г.В. Москва.

Guljajev = Гуляев, Е. С. 1961. с'-овые падежные суффиксы в коми языке /в сравнительно-историческом освещении/. Сыктывкар.

Fedjunjova, Tsõpanov = Федюнова, Г. В., Е. А. Цыпанов 1992. Аспӧр кывсикасьяс коми кывйын. Сыктывкар.

Flerov = Флеров, А. 1813. Зырянская грамматика. Санкт-Петербург.

Hakulinen, Lauri 1961. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen painos. Helsinki.

Hausenberg, Anu-Reet 1998. Komi. – The Uralic Languages. Daniel Abondolo (ed.). London and New York, pp. 305-326.

Igušev = Игушев, Е. А. 1990. Стилистика морфологических категорий коми языка. Сыктывкар.

Itkonen, Erkki 1967. Eräiden latiiivin ja prolatiivin päätteiden tarkastelua. – Virittäjä, nr. 3, lk. 249-255.

Judakin = Юдакин, А. П. 1997. Сравнительно-историческая грамматика финно-угорских языков (Становление системы падежей). Москва.

Karmanova = Карманова, Л. Н. 1978. Коми язык. Сыктывкар.

Karmanova = Карманова, А. Н. 1986. Современный коми язык: учебное пособие по спецкурсу. Сыктывкар.

Kelmakov = Кельмаков, В. К. 1997. I (VI) международный симпозиум “Диалекты и история пермских языков во взаимодействии с другими языками”. – *Linguistica Uralica*, nr. 4, lk 308-312.

Kolegova, Baraksanov = Колегова, Н. А., Г. Г. Бараксанов 1980. Среднесысольский диалект коми языка. Москва.

Kuratov = Куратов, И. А. 1939. Лингвистические работы. Том 2. Сыктывкар.

Kuznetsova = Кузнецова, З. И. 1968. Язык письменных коми памятников XVIII века (666 финно-угорские языки). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Йошкар-Ола.

Künnap, Ago 1983. Uurali keelte kohakäänete päritolu probleemist. - *Fenno-Ugristica*, nr. 10, lk 52-59.

Künnap, Ago 1996. *Mea culpa*, aga omakeelsed Eesti põliskasukad oleme olnud juba 12 000 aastat. - *Keel ja Kirjandus*, nr. 8, lk 505-513.

Künnap, Ago 1998. Breakthrough in Present-Day Uralistics. Tartu.

Laanest, Arvo 1975. Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse.

Lõtkin G. S. = Лыткинъ, Г. С. 1889. Зырянскій край при епископахъ пермскихъ и зырянскій языкъ. Санктпетербургъ.

Lõtkin V. I. = Лыткин, В. И. 1952. Древнепермский язык. Чтение текстов, грамматика, словарь. Москва.

Lõtkin V. I. = Лыткин, В. И. 1961. Коми-язьвинский диалект. Москва.

Majtinskaja = Майтинская, К. Е. 1982. Служебные слова в финно-угорских языках. Москва.

Manova = Манова, Н. Д. 1994. Учимся говорить по-коми: самоучитель коми языка. Сыктывкар.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1987а. л-овые падежи в коми языке. - Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Тарту.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1987б. Аллатив места в пермских языках. – Пермистика: вопросы диалектологии и истории пермских языков. Ижевск.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1989. Функциональная модель местных падежей коми языка. (Доклад на заседании президиума Коми научного центра УрО АН СССР 15 июня 1989 г. Серия препринтов "Научные доклады", выпуск 210.) Сыктывкар.

Nekrassova = Некрасова, Г. А. 1990. К проблеме возникновения вторичных падежных суффиксов в современном коми языке. - Материалы VI международного конгресса финно-угроведов Том 2. Отв. ред. Федюнёва Г. В. Москва.

Osnovõ = Основы финно-угорского языкознания. Марийский, пермские и угорские языки. 1976. Москва.

Pusztay, János 1987. Analóg vonások az uráli és a paleoszibériai nyelvek névszói rendszerében. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 173.) Budapest.

Rédei, Károly 1978. Chrestomathia Syrjaenica. Budapest.

Rédei, Károly 1988. Die Syrjänische Sprache. - The Uralic Languages (description, history and foreign influences). Denis Sinor (ed.). Leiden, pp. 111-130.

Rogov = Роговъ, Н. 1860. Опыт грамматики пермяцкого языка. С.Петербургъ.

Savvaitov = Савваитов, П. И. 1850. Грамматика зырянского языка. Санкт-Петербург.

Serebrennikov = Серебренников, Б. А. 1963. Историческая морфология пермских языков. Москва.

Sjögren, A. J. 1830. Über den Grammatischen Bau der Sürjänischen Sprache mit Rücksicht auf die Finnische.

Sorvatšova = Сорвачёва, В. А. 1961. Краткий грамматический справочник по диалектам коми-зырянского языка. - Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов. Сост. Т. И. Жилина, М. А. Сахарова, В. А. Сорвачёва. Сыктывкар.

Sorvatšova = Сорвачёва, В. А. 1977. Нижневычегодский диалект коми языка. Москва.

Sorvatšova, Beznosikova = Сорвачёва, В. А., Л. М. Безносикова 1990. Удорский диалект коми языка. Москва.

Žilina, Baraksanov = Жилина, Т. И., Г. Г. Бараксанов 1971. Присыктывкарский диалект и коми литературный язык. Москва.

Žilina = Жилина, Т. И. 1975. Верхнесысольский диалект коми языка. Москва.

Žilina = Жилина, Т. И. 1985. Лузско-летский диалект коми языка. Москва.

Tauli, Valter 1966. Structural Tendencies in Uralic Languages. The Hague. (Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series 17.)

Tsõpanov = Цыпанов, Е. А. 1992. Коми кыв: самоучитель коми языка. Сыктывкар.

Vászolyi, Erik 1967. A finnugor személyjelek kérdéséhez. - NyK LXIX, old. 3-56.

Vászolyi, Erik 1968. Prolatívusz, tranzitívusz, lokatívusz a zürjénben, a votjákban és a finnugor alapnyelvben. - NyK LXX, old. 47-85.

Wiedemann, F. J. 1847. Versuch einer Grammatik der Syrjänischen Sprache. Reval.

Wiedemann, F. J. 1884. Grammatik der Syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen. St. Petersburg.

МЕСТНЫЕ ПАДЕЖИ В КОМИ ЯЗЫКЕ

Резюме

Системе местных падежей коми языка уделялось большое внимание со стороны лингвистов уже в 19 веке. Со времени выхода первой грамматики коми языка до наших дней проделана большая работа по определению функций и происхождения местных падежей, их семантической и генетической связи с местными падежами родственных языков и т.д.

7 из 16 падежей коми языка являются местными. Их основное значение – указание места, но тем не менее в современном коми языке местные падежи полифункциональны.

Суффиксы местных падежей различаются по происхождению и развитию. Одни с некоторыми изменениями сохранили свои архаичные формы (иллатив, инессив, элатив), другие появились посредством комбинации падежных суффиксов (эгрессив, пролатив) или же словообразовательных суффиксов и падежного суффикса (аппроксиматив), третьи, согласно одной из гипотез, появились путём перехода самостоятельных слов в суффиксы (терминатив).

Относительно категориальной принадлежности сложных падежных суффиксов с первым компонентом *-лань-* нет единого мнения. Тем не менее исходя из грамматических свойств этих суффиксов можно утверждать, что они составляют относительно новую серию приблизительноместных падежей.

Каждый падеж характеризуется признаками, которые служат для дифференциации локальных противопоставлений. Местные падежи образуют иерархическую систему, основанную на этих оппозициях.

В коми языке различаются два типа склонения существительных: неопределенное и определено-притяжательное. При склонении существительных определено-притяжательный суффикс ставится или перед падежным суффиксом, или после него. Приоритетным является порядок, в котором определено-притяжательный суффикс стоит после падежного суффикса (48 форм). Определено-притяжательный суффикс ставится перед падежным суффиксом лишь в 13 случаях.